

Κάλλος και έκσταση στον εξωνάρθηκα του καθολικού της Μονής Βατοπαιδίου

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Οι εικόνες του εξωνάρθηκα από το καθολικό της Ιεράς Μονής Βατοπαιδίου στο Άγιον Όρος, που ήλθαν σχετικά πρόσφατα στην “επιφάνεια”, μας προσφέρουν μια ξεχωριστή εικαστική ανάγνωση των Παθών και της Ανάστασης. Οι τοιχογραφίες αυτές αποτελούν καρπό της τέχνης δύο εξαιρετικών καλλιτεχνών αγιογράφων. Έτσι, δεν είναι τυχαίο που η παράδοση θέλει “τον εκ Θεσσαλονίκης δίκην σελήνης λάμπαντα κυρ Μανουήλ τον Πανσέληνο” να άφησε τα στίγματα της τέχνης του και στο Βατοπαίδι.

Ο πρώτος εκ των αγιογράφων, πιο κοντά στην τέχνη και την πνευματική “αρχοντιά” του Πανσέληνου, φαίνεται να βιώνει μέσα του την καταλλαγή και την ηρεμία της ησυχαστικής πνευματικής παράδοσης, ενώ αντίθετα ο δεύτερος, που ολοκληρώνει τις σκηνές των Αγίων Παθών, φαίνεται να είναι ο ίδιος ένας πονεμένος άνθρωπος που δεν μπορεί να ξεπεράσει ίσως ένα προσωπικό δράμα, το οποίο προβάλλεται στις εικόνες... Έτσι, ο εσωτερικός του κόσμος εκφράζεται ανάλογα, τροφοδοτώντας με περισσή οδύνη τα πρόσωπα στις σκηνές των Θείων Παθών.

Εκφραστικότητα και τραγικότητα

Οι τοιχογραφίες του εξωνάρθηκα από το καθολικό, δηλαδή τον κεντρικό ναό της Ιεράς Μονής Βατοπαιδίου ήταν πραγματικά μια φοβερή έκπληξη. Δεν ξέραμε τι να πρωτοθαυμάσουμε: την τέχνη, το κάλλος ή την εκφραστικότητα των μορφών, την αρχοντιά ή τη δραματικότητα των προσώπων. Ιδιαίτερη εντύπωση βέβαια προξενούν οι δραματικές σκηνές του δεύτερου αγιογράφου. Σκηνές δραματικές που οι χρωστήρες του καλλιτέχνη τις μετατρέπουν σε τραγικές, αφού κυριαρχούν η απελπισία και η απόγνωση χωρίς να αφήνουν οποιαδήποτε περιθώρια προοπτικής.

Δεν πρόκειται για τις γνωστές μας χαρμόλυνες παραστάσεις με το εσωτερικό κυρίως πένθος και παράλληλα τη βεβαιότητα της πίστεως... Δεν ξέρουμε αν ο ζωγράφος είναι Θεσσαλονικιός, αλλά οπωσδήποτε θα έχει παραστεί σε νεκρώσιμο ακολουθία όπου ακούγεται το απόσπασμα της επιστολής του Απόστολου των εθνών Παύλου, ο οποίος παρηγορεί τους Θεσσαλονικείς λέγοντας: «Θέλουμε να ξέρετε, αδερφοί, τι θα γίνει με αυτούς που πέθαναν, για να μη λυπάστε κι εσείς όπως και οι άλλοι, που δεν ελπίζουν πουθενά. Γιατί, αφού πιστεύουμε ότι ο Ιησούς πέθανε κι αναστήθηκε, έτσι κι ο Θεός αυτούς που πέθαναν πιστεύοντας στον Ιησού θα τους αναστήσει για να ζήσουν μαζί τους».

«Καθώς και οι λοιποί οι μη έχοντες ελπίδα»...

Πράγματι, τα πρόσωπα του αγιογράφου δεν έχουν ελπίδα. Η Παναγία βρίσκεται σε έσχατη απόγνωση. Και αμέσως μας παραπέμπει στους λαϊκούς θρήνους της Παναγίας, που σε διάφορες τοπικές παραλλαγές ο λαός μας τη Μεγάλη Εβδομάδα τραγουδά: “Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα...”. Από τον Πόντο μέχρι την Κύπρο, την Κρήτη, την Κάτω Ιταλία και αλλού. Και βέβαια στους θρήνους αυτούς είναι εμφανής η επίδραση και η σύνδεση με τα μοιρολόγια. Όπως μας λένε άλλωστε οι μελετητές, είναι περισσότερο επηρεασμένοι από την προηγούμενη θρησκεία των Ελλήνων, όπου η Ανάσταση των νεκρών δεν είχε καμία θέση.

Εκτίμηση και αίσθησή μου είναι ότι ο ζωγράφος αυτός εκφράζει ιδιαίτερα προσωπικά βιώματα. Πρωταγωνιστής στις τοιχογραφίες αυτές γίνεται ο ίδιος, καθώς εκτίθεται και προβάλλεται μέσα από τα πρόσωπα και τις σκηνές του θείου πάθους. Εντύπωσή μου είναι πως πρέπει να πέρασε ή να βρίσκεται ακόμη μέσα σε ένα καμίνι, σε κάποια ιδιαίτερα μεγάλη θλίψη – απώλεια αγαπημένων προσώπων ή μια γενική κατάσταση απόγνωσης. Μοιάζει να είναι ένας βαθύτατα πληγωμένος άνθρωπος. Συνάνθρωπός μας. Είναι βαθύτατα εξομολογητικός, δεν κρύβει τίποτε. Ούτε βέβαια τις αδυναμίες του, και κατά συνέπεια είναι επικίνδυνα ευαίσθητος για τον εαυτό του. Έχει στόφα μεγάλου καλλιτέχνη. Επιτρέπει στους θεατές των εικόνων του να δουν και τη δική του ψυχή, έστω τον τρόπο με τον οποίο συμμετέχει στο θείο αλλά και ανθρώπινο -θεανθρώπινο- δράμα. Δεν ξέρω αν το κάνει συνειδητά, αλλά αυτό δεν έχει μεγάλη σημασία. Και παράλληλα δεν εξωραίζει την όποια δυστυχία και απόγνωσή του μέσα στο έργο του. Δεν θυμίζει οποιαδήποτε φωνασκούσα δυτική “Πιετά”, που σου φωνάζει να θαυμάσεις την απελπισία της. Όχι, διαθέτει τη δυναμική της έσχατης ταπεινότητας.

Αυτό το προσωπικό στοιχείο, το οποίο αναβλύζει από τον εξπρεσιονιστή εικονογράφο της Ιεράς Μονής Βατοπαιδίου, αποτελεί ένα μεγάλο μάθημα στους

σύγχρονους ζωγράφους και λοιπούς καλλιτέχνες, οι οποίοι εν πολλοίς κάνουν ό,τι είναι απαραίτητο για να μας κρύψουν το αληθινό τους πρόσωπο, το βαθύτερο περιεχόμενο της ψυχής τους. Αλλά η αληθινή τέχνη είναι πρωτίστως καθρέφτης της ψυχής, άδειασμα εαυτού, κένωση, εσωτερική έκθεση και εξομολόγηση, έκφραση.

(?????????? ??? ????????? ????????????? ??? ????????????? ??????
“????????????” ??? ????????????? “???????????? ??? ??????????” 4/4/2004)